

Kerim SARIÇELİK*

Osmanlı Dönemi'nde Isparta ve Burdur Sancaklarında Gülcülük ve 1913 Tarihli Gül Yağlarının Men-i Tağşişi Talimatnamesi

The Rose Production in the Sanjacks of Isparta and Burdur in the Ottoman Period and the 1913 Regulations to Prohibit the Adulteration in Rose Oil

ÖZET

Isparta ve Burdur sancaklarında gül tarımı yerel müteşebbislerin gayretleriyle başladı. İlk olarak Isparta'da 1891 yılında Müftü zade İsmail Hakkı Efendi ve Burdur'da 1894 yılında Yörükoğlu Mustafa Efendi arazilerini gülistan hâline getirdiler. Devletin gülcülüğü yaygınlaştırmak için verdiği destekten yararlanan bölge, 20. yüzyıl başlarında dünyanın en önemli gül yağı üretim merkezlerinden birisi olmuştur. Bununla birlikte geleneksel damıtma yöntemiyle elde edilen gül yağlarında yer yer yapılan tağşiş nedeniyle piyasa güveni sağlanamamış ve yağın pazarlanmasında önemli sorunlarla karşılaşmıştı. Bu nedenle gül yağı hilelerini önleyerek ürün standardı oluşturmak ve gül yağlarının yüksek fiyattan ihracını sağlamak amacıyla 1913 yılında bir talimatname çıkarıldı. Dokuz maddeden oluşan talimatname ile üreticilerin gül yağı çıkarma işlerini denetleyecek bir komisyon kurulmuştur. Komisyon hile yapanlara karşı bazı yaptırımlar uygulama hakkına sahipti.

Anahtar Kelimeler: Isparta ve Burdur Sancakları, Gül Yağı, Taktir, Tağşiş.

ABSTRACT

Cultivation of rose started in the Isparta and Burdur sanjacks with the works of local entrepreneurs. At first Muftu zade Ismail Hakkı Efendi in 1891 in Isparta and Yorukoglu Mustafa Efendi in 1894 in Burdur formed their lands as rose farms. The area was subsidized by the government to spread the rose production. It became one of the most important rose oil production centers in the world in the early 20th century. However, market trust couldn't be provided because of the adulteration which was carried out from time to time on the rose oil acquired by the traditional distillation processes. Certainly this caused important problems for the marketing of the rose oil. For this reason, a regulation was enacted in 1913 aimed to establish a production standard by preventing the rose oil cheats and to ensure the exportation of the rose oil at high prices. Under the regulation consisting of nine articles, a commission was set up to inspect the works of the producers extracting the rose oil. The commission had rights to impose some sanctions to the ones who cheat.

Keywords: Isparta and Burdur Sanjacks, Rose Oil, Distillation, Adulteration.

* Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı.

Giriş

Tarih boyunca gül, güzelliği, hoş kokusu ile insanları cezbeden bir bitki olmuştur. Eski Yunan, Roma ve Mısır medeniyetlerinde, zenginliğin ve lüksün göstergesi sayılan gül, kitabi dinlerde ilahi bir sembol hâlini almıştır. Yahudiler Hz. Süleyman'dan beri gül yetiştirmeye önem verirler ve senenin belirli günlerinde gül bayramı yaparlardı¹. Hıristiyanlıkta bir efsaneye göre gül, güzel kokusunu, Hz. İsa'nın bebekken bu çiçekler üzerinde uyutulmasından almış ve rengi de çarmlı gerilen peygamberin vücudundan damlayan birkaç damla kandan meydana gelmişti. İslam kültürüne göre gül, Hz. Muhammed'in terinden oluşmuştu bu nedenle bitki bizzat peygamberin sembolü kabul edilirdi. Gül aynı zamanda edebiyatında konusu olmuştur. Homeros'tan Klasik Türk Edebiyatına birçok şaire ilham vermiş, eserlerinin başlıca temasını oluşturmuştur².

Birçok türe sahip olan gül bitkisi dünyanın çok soğuk olmayan hemen hemen her yerinde yetiştirilmiştir. Mevsimlik kısa ömürlü bir bitki olan gülün, kokusundan yılın her zamanı yararlanabilmenin yolları aranmış, bunun için suyu ve yağı çıkarılarak ya da kremler yapılarak uzun bir süre kullanılabilmesi sağlanmıştı. Böylelikle gül, ticarî değeri olan bir ürün hâline geldi ve ziraatı yaygınlaşmaya başladı. Bitkinin tam manasıyla ticarî bir meta hâline gelmesi ise 19. yüzyılda Avrupa itriyat sanayisinin yoğunlaşan gül yağı talepleriyle mümkün olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl başlarında gül ziraatı, Rumeli topraklarında yapılmaktaydı. Bu bitki Kızanlık, Karlova, Filibe, Peştera, Yeni ve Eski Zağra, Çırpan ve Otlukköy dolaylarındaki arazilerde yetiştirilmekteydi³. Burada genellikle "*Rosa Damascena Mill*" adı verilen yağ çıkartmaya uygun bir gül türünün ziraatı yapılmaktaydı. Pembe Şam gülü, Okka gülü, Kızanlık gülü ve sonradan Isparta gülü olarak da adlandırılan bitki, bölgenin iklimine ve toprak yapısına son derece uyumluydu. Özellikle Tunca vadisindeki Kızanlık ve Arda vadisindeki Karlova'da üretilen yüksek kalitede ve bol miktardaki gül yağları sayesinde bölge, 19. yüzyılda dünyada kıymetli gül yağını sağlamada tekel hâline gelmiştir⁴.

Bununla birlikte Rumeli'de gül tarımının yapıldığı alanların bir kısmının, 1878 yılında Berlin Antlaşması'yla kurulan Bulgar Prenslığı'ne bırakılması, ardından 1885 yılında Tunca ve Arda vadilerini içine alan Doğu Rumeli topraklarının da bu prensliğe katılmasıyla⁵ devlet önemli bir ihraç ürününden mahrum kaldı. Bu nedenle gül ziraatı, teşviklerle Anadolu'da yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

¹ Bu bayram Osmanlı Musevilerince de kutlanmaktaydı. Hatta bir belgede Gül Bayramı münasebetiyle Hahamhaneye 150 lira yardımda bulunulduğu belirtilmektedir. BOA, *BEO.*, 13/946, 20 Mayıs 1308/1 Haziran 1892.

² Agob Zakaryan, *Gül ve Mahsûlatı*, İzmir 1311, s. 3-5; Hüsnü Işık, *Ispartada Gülcülük ve Gülyağcılık*, Ankara 1953, s. 3-4; Mehmet Yılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Gülcülük ve Gülyağcılık", *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildiriler Kitabı*, (7-9 Nisan 1999), Konya 2000, s. 753-754.

³ P. İ. Orozoff, *The Rose Its History*, Kazanlık 1906, s. 7, 20.

⁴ Ernest Guenther, *Gülyağı*, (çev. Mahir Çolakoğlu), Türk Standartları Enstitüsü Yayını, Ankara 1964, s. 8; Abdülgafur Acatay, *Gül ve Gülyağı*, Özaydın Matbaası, İstanbul 1969, s. 7.

⁵ Süleyman Oğuz, *Osmanlı Vilâyet İdâresi ve Doğu Rumeli Vilâyeti (1878-1885)*, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara 1986, s. 187-188.

Isparta-Burdur Yörelerinde Gül Tarımının Başlaması ve Gelişmesi

Balkanlarda gül üretim merkezlerinin elden çıktığı dönemde Anadolu'da gülcülük hiç de iç açıcı bir durumda değildi. Anadolu'nun hemen her yerinde yetişebilen gül bitkisi güzelliğinden ve çiçek açma zamanı etrafa yaydığı hoş kokusundan dolayı ev önlerine ve bahçe kenarlarına dikilirdi. Genellikle yetiştirilen “hafız” adı verilen dikensiz, koyu kırmızı güldü⁶. Bundan gülsuyu ile şerbeti ve tatlısı da imal edilirdi⁷. Oysa bu üretim tipi ne nicelik ne de nitelik bakımından yeterli değildi. En başta üretim ticarî kaygılar taşııyordu. Rumeli'de olduğu gibi büyük gülistanlar meydana getirilmemiş olduğundan gül ürünlerinin piyasası da oluşmamıştı. Halkın bu konuda ne bilgisi ne de isteği vardı. Zaten dikimi yapılan bu gül türü ihracata konu olan yüksek kalitedeki gül yağlarını sağlayabilecek özellikler de taşııyordu. Bunlar göz önüne alınarak Anadolu'da gül üretimini belirli bir düzeye getirmek için çalışmalara başlandı. Vilayetlerin ziraat müfettişlerine tebligat gönderilerek gül yetiştirmeye uygun yerlerin tespit edilmesi istendi. Halka gülün kârlı bir tarım ürünü olduğunun anlatılması ve modern gül ziraatının öğretilmesi için bazı bölgelerde mütehassıslar görevlendirildi. Aynı zamanda istekli çiftçilere gülfidanları bedelsiz olarak gönderildi. Gülfidanı olarak Rumeli'de yetiştirilen kaliteli ve bol miktarda yağ çıkarmaya elverişli Rosa Damascena Mill ya da yaygın olarak Kızanlık türü denilen gül çeşidi tercih edildi. Devlet desteği sadece gülfidanlarıyla sınırlı değildi. Gül yağı çıkartmaya yarayan imbikler, yağı koymaya elverişli şişeler de üreticilere karşılıksız gönderildi⁸. Öte yandan devlet, gül ziraatını teşvik etmek amacıyla bazı vergi muafiyetleri de getirmiştir⁹.

Isparta ve Burdur sancaklarında gülcülük yerel müteşebbislerin çalışmalarıyla başladı. Isparta'da Müftü zade İsmail Hakkı Efendi ticarî anlamda bu işe başlayan ilk kişidir. 1891 yılında Isparta Sancağı muhasebe baş kitabından ayrılarak Ayvaz Mahallesi civarında iki kavacık adı verilen mevkide 30 dönüm arazi üzerine alaca imal eden bir fabrika kuran İsmail Efendi bu sırada Isparta muhasebeciliği hademeliğinde bulunan Kızanlık muhacirlerinden Pehlivan Ahmet Ağa'nın teşvikiyle fabrikanın boş arazisinde gül yetiştirmeye niyet eder. İsmail Efendi, Ahmet Ağa ile birlikte araziye hazırladıktan sonra bu sanatı öğrenmek ve tetkikler yapmak için Kızanlık'a giderler. Yolculuk dönüşü İsmail Efendi yanında getirdiği gülfidanları ile on dönümlük bir araziye gülistan haline getirir¹⁰. Güller büyümeye başlayınca İsmail Efendi gül yağı çıkarmak için bazı teşebbüslere girişir fakat başarılı olamaz¹¹. 1894 yılı geldiğinde Isparta'nın tek gül üreticisi olan İsmail Efendi'nin gülistanı on dönümü yetişkin olmak üzere 30 dönüme ulaşmış ve o buradan yaklaşık 200 miskal kadar gül yağı elde etmeyi başarmıştır¹².

⁶ Guenther, *a.g.e.*, s. 32.

⁷ Zakaryan, *a.g.e.*, s. 7.

⁸ Yılmaz, *a.g.m.*, s. 757-758.

⁹ BOA, *İ.RSM.*, 4/45 16 Teşrin-i Evvel 1311/28 Ekim 1895. Gül yağlarının beş sene öşürden muafiyeti ve dâhili gümrük resminden istisnası ile celp olunacak alat ve edevâdın gümrükten muafiyeti hakkında çıkan irâde-i seniyye.

¹⁰ *Konya Vilâyeti Salnâmesi H.1332*, s. 163.

¹¹ Kenan Okan, *Isparta'da Gül ve Gülyağı*, Isparta 1962, s. 4.

¹² Zakaryan, *a.g.e.*, s. 9.

Gerek İsmail Efendi'nin gül üretiminde ve gül yağı çıkarmada başarılı olması gerekse bölgenin sevilen kimselerinden olan Nakşibendi Şeyhi Hacı Hüsnü Efendi'nin de bizzat bu işle ilgilenmeye başlayarak çevresini teşvik etmesi¹³, Isparta'da gülcülüğe büyük bir ilginin doğmasını sağlamıştır. Öyle ki çiftçilerin yoğun talepleri sebebiyle 1895 yılı içinde hükümetten Isparta Sancağı'nda dikilmek üzere 60 bin adet gülfidanı istenmiştir. Bu kadar çok fidanın şimdilik tedarik edilemeyeceğini bildiren hükümet, 1896 yılında bölgede olgun hâle gelecek güllerden yağ çıkarılabilmesi için gereken bir imbik ve yeterli miktarda şişenin Avrupa'dan celp edilerek gönderileceğini taahhüt etmiştir¹⁴. Gerçekten de o yıl imbik gönderilmiş ve aynı zamanda hükümet, gülcülük konusunda uzman bir kişi olarak bilinen Aydın Vilâyeti Ziraat Müfettişi Agob Zakaryan'ı gül yağı imaline nezaret etmek üzere Isparta'da görevlendirmiştir¹⁵. Zakaryan Efendi'nin çalışmalarının da bölgede gül üretiminin yaygınlaşmasına katkılar sağladığı görülmektedir. Nitekim bir belgede 1898 yılında yetişmiş gül miktarının 180 dönüme ulaştığı ve bir hayli de gül dikimi yapılan arazi bulunduğu belirtilmektedir¹⁶.

Isparta'da gülcülük gelişirken benzer iklim ve toprak yapısına sahip Burdur'da da gülistanlar oluşturulmaya başlandı. Burdur'da ilk olarak 1894 yılında Yörükoğlu Mustafa Efendi iki dönümlük arazisine gül dikti. 1898 yılında Abdülbaki zade Reşid Bey 15 dönüm, Pavlaki Efendi 8 dönüm ve diğer beş çiftçi toplam 15 dönüm gülistan meydana getirmişlerdir¹⁷.

Hükümet, halkın gülcülüğe olan ilgisinin artmasından memnundu. Fakat modern tarım usulleri ve yağ çıkartma konusunda hâlâ önemli eksikliklerin olduğu kanısındaydı. Bu nedenle Kızanlık usulüne göre gül yetiştirilmesini ve gül yağı imalini tarif etmek için işten anlayan deneyimli kimseleri gül ziraatının gelişme gösterdiği yerlerde görevlendirdi. Öyle ki Kızanlıklı Rıfat Efendi adında bir kişi 1899 yılı 22 Nisan'dan itibaren aylık 600 kuruş maaşla ve iki sene müddetle Aydın, Hüdavendigar ve Konya vilâyetlerinde çalışmalar yapmak için tayin edildi. Görevi gereği bölgeleri gezen, üreticilere gülcülük sanatını öğreten Rıfat Efendi'nin gösterdiği başarılar sebebiyle 1901 yılında maaşı 700 kuruşa çıkarıldı ve dört sene daha istihdam edilmesi kararlaştırıldı¹⁸. 1905 yılında Rıfat Efendi'nin görevi aynı miktar maaşla bir kere daha dört sene müddetle uzatılmıştır¹⁹.

¹³ *Konya Vilâyeti Salnâmesi H.1332*, s. 163.

¹⁴ BOA, ŞD., 520/46, 6 Ağustos 1311/18 Ağustos 1895.

¹⁵ *Konya Vilâyeti Salnâmesi H.1332*, s. 163. Agob Zakaryan, çalışmada sık sık müracaat edilen Gül ve Mahsûlatı adlı eserin yazarıdır. Kitap önce Aydın Vilâyet gazetesinde tefrika edilmiş, R.1311 yılında kitap şeklinde vilâyet matbaasında basılmıştır. Kitabın yazıldığı yıl Aydın Vilâyeti Ziraat Müfettişi olan Zakaryan Efendi aynı zamanda İzmir İdadisinde Fahri olarak ziraat derslerine girmektedir. Kitabının ruhsatı 19 Kânûn-ı Evvel 1311/31 Aralık 1895 tarihinde verilmiştir. Bakınız; BOA, MF. MKT, 299/39, lef. 4. Zakaryan Efendi, H.1332 Konya Vilâyeti Salnâmesi'nde Aydın Vilâyeti Ziraat Müdür-i Esbakı ve müteveffa olarak geçtiğine bakılırsa sonradan vilâyet ziraat müdürlüğü de yapmış ve 1913 yılından önce vefat etmiş olmalıdır.

¹⁶ BOA, ŞD, 1735/10, lef. 23, 16 Teşrin-i Sâni 1314/25 Kasım 1898.

¹⁷ *Konya Vilâyeti Salnâmesi H.1317*, def'a 28, s. 265.

¹⁸ BOA, İ. OM., 7/23, lef.1, 26 Temmuz 1317/8 Ağustos 1901.

¹⁹ BOA, ŞD, 534/69, 21 Mart 1321/3 Nisan 1905. Bu belgede Rıfat Efendi'nin Aydın, Hüdavendigar ve Aydın vilâyetlerinde yaptığı çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Rıfat Efendi'nin

Isparta ve Burdur sancaklarında gülcülük yaygınlaşırken modern ziraat usullerinin uygulanması sayesinde gül yağı verimi de göreceli olarak arttı. 1906 yılı Konya Salnâmesi'ndeki bilgilere göre sadece Isparta'da 8-10 bin miskal kadar gül yağı üretilmekteydi²⁰. 1910 yılında bu sancaktan üretilen gül yağı miktarı 60 bin miskali buldu²¹. Bununla birlikte gül yağı geleneksel yöntemle imbiklerde damıtılarak elde edilmekteydi. Tarla yakınında kurulan basit bir düzenekle yapılan damıtma işleminde çoğu zaman imbik sayısı yeterli gelmemekte ve toplanan güller bekletilerek işleme alınmaktaydı. Bekleyen gül goncaları kuruduğu için koku ve rayihalarını kaybetmekte böylelikle daha az gül yağı elde edilmekteydi. Dolayısıyla daha çok imbiğe ya da sanayi tipi bir imalathaneye ihtiyaç duyulmaktaydı. 1908 yılında Hugo Stern adındaki bir Alman vatandaşı Burdur'da bir gül yağı taktir tesisi kurarak sektöre ilk sanayi yatırımını yaptı. İşletme, Derslik Mahallesi'nde çay kenarında beş buçuk dönüm arsa üzerine inşa edildi. İmalathane, depo ve genişçe bir bahçeden oluşan tesiste ilk taktir 1908 yılı mayısında halkın da katılımıyla yapıldı. Hükümet, böyle bir yatırımın bölgede gülcülüğü teşvik edeceği, gül üreticileri ve dolayısıyla hazinenin bu işten karlı çıkacağını öngörerek yerel yöneticilere yatırımcılara her türlü kolaylığın gösterilmesi için talimat vermiştir²².

Tüm bu çabalar sonucunda Isparta ve Burdur sancaklarında gülcülük önemli bir geçim kaynağı hâline geldi. 1913 yılına ait bir istatistikte Isparta'da 2.458 dönüm, Burdur'da 1.715 dönüm arazinin gülistan hâline getirildiği görülmektedir²³. Fakat bu kayıtlar birkaç yıl öncesinin bilgileri olmalıdır. Nitekim H. 1332 yılı Konya Salnâmesi'nde verilen ayrıntılı bilgilere göre Isparta'da 4130 dönüm, Yalvaç'ta 505 dönüm, Uluborlu'da 300 dönüm, Eğirdir'de 642 dönüm, Karaağaç'ta 100 dönüm, Keçiborlu'da 200 dönüm, Tefenni'de 99 dönüm ve Burdur'da 4208 dönüm olmak üzere toplam 10.184 dönüm güllük bulunmaktaydı. Buradan verimin iyi olduğu dönemlerde yaklaşık 121 bin miskal gül yağı üretilmekteydi²⁴.

Ne var ki yörede gül yağı üretimi hızla bir gelişme göstermekle birlikte ürünün pazarlanmasında önemli sorunlar vardı. Öyle ki Bulgaristan dünya gül yağı pazarını elinde bulunduruyordu. Başta Fransa olmak üzere gül yağı ithal eden ülkeler ihtiyaçlarını genellikle bu ülkeden temin etmekteydi. Pazarda yer edinebilmek için Bulgaristan ile rekabet etmek gerekiyordu. Bulgaristan erken dönemde gül yağı ihracına başladığından ve yağlarında belirli bir kaliteyi yakaladığından avantajlı konumdaydı. Üstelik Bulgar gül yağları standart şişelerde, üzerinde firmanın/üreticinin adı, adresi ve içindeki malın kalitesini gösteren etiketler yapılandırılmış ve ambalajlanmış hâlde alıcıya sunuluyordu.

görev süresinin dört sene daha uzatıldığına dair irâde-i seniyye için bakınız; BOA, *İ. OM.*, 10/32, lef. 1, 13 Haziran 1321/26 Haziran 1905.

²⁰ Konya Vilâyeti Salnâmesi R.1322, def'a 29, s. 321.

²¹ BOA, *DH. İD.*, 98/2, 5 Eylül 1326/18 Eylül 1910.

²² BOA, *BEO.*, 3507/262987, lef. 9, 16 Şubat 1324/1 Mart 1909; BOA, *BEO.*, 3327/249495, lef. 1, 25 Mayıs 1324/7 Haziran 1908. Burada belirtilmelidir ki Hugo Stern'in imalathanesi bölgede gül yağı imalinde bir kolaylık sağlasa bile yöredeki ilk modern damıtma tesisi ancak 1934 yılında Isparta'da kurulabilmiştir. Guenther, *a.g.e.*, s. 32.

²³ Tevfik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara 1997, s. 137.

²⁴ Konya Vilâyeti Salnâmesi H.1332, s. 164.

Oysa Türk gül yağları eski biçimsiz şişelerde ve batılı tüccarların kafasını karıştıran miskal ölçüsüyle satışa çıkarılıyordu. Gül yağlarında yaygın biçimde yapılan ve ürünün saflığını kaybetmesine neden olan “tağşiş” sebebiyle de Avrupa itriyat fabrikalarının güveni sağlanabilmiş değildi²⁵. Hâl böyle olunca Türk gül yağları çok daha ucuz bir fiyata yerinde alıcı bulabiliyordu²⁶.

1911 yılında Bulgaristan’da yaşanan şiddetli kış nedeniyle ülkedeki gülistanlar büyük zarar gördü. Bu durum yerli gül yağı üreticileri için bir fırsata dönüşmüştü. Nitekim Isparta ve Burdur sancaklarındaki müstahsiller yağlarının Avrupa piyasasında tanıtılarak yüksek fiyattan satılabilmesi için hükümetten yardım istediler. Hükümet de itriyat firmalarının olduğu bazı şehirlerin konsolosluklarına bu konunun araştırılması talimatını verdi. Marsilya ve Bordeaux konsolosları bölgelerinde bulunan firmalarla görüşmeler yaptılar. Firmalar, gül yağlarını Bulgaristan’dan temin ettiklerini fakat fiyat, kalite ve arz miktarları uygun olduğu takdirde gül yağlarını Türkiye’den alabileceklerini belirttiler. Gül yağı numunelerinin de bir an önce gönderilmesini talep ettiler. Touraine Konsolosu şehirde yapılacak olan sergiye müstahsilleri davet etmiş kendi ürünlerini tanıtmak için yanlarına fiyat etiketleri yapıştırılmış numune gül yağlarını da getirmelerini önermiş²⁷, Brüksel Konsolosu ise başlıca itriyat firmalarının isim ve adreslerini gösteren bir liste göndermiştir²⁸. Bununla birlikte ne firmalarla bağlantıya geçilerek numuneler gönderildiği ne de Touraine şehrinde yapılan sergiye Türk gül yağı üreticilerinin katıldığına dair bir kayıt vardır. Küçük arazilerde gül yetiştiren, henüz uluslararası ticaret konusunda deneyimleri bulunmayan ve belki de bunlardan daha önemlisi herhangi bir mesleki örgütlenme/kooperatifleşme gibi olgulara yabancı olan üreticilerden böyle bir atılım beklenemezdi. Üstelik Türk gül yağlarının Avrupa piyasasında yüksek fiyata satılabilmesi ancak tağşişin önlenerek ürün standardının oluşturulabilmesine bağlıydı. Fakat henüz bunu sağlayacak bir denetim mekanizması kurulabilmiş değildi. Tağşiş yaparak ürünün kalitesini bozan, ihraç şansını azaltanlar için cezai bir müeyyide de yoktu.

Araştırmanın bundan sonraki bölümünde Isparta ve Burdur sancaklarında tağşişi önlemek için yapılan çalışmalar üzerinde durulacaktır.

1913 Tarihli Gül Yağlarının Men-i Tağşişi Talimatnamesi

Isparta ve Burdur sancaklarında taktir köylü tipi de denilen geleneksel bir damıtma yöntemiyle yapılmaktaydı. Bunun için içi ve dışı kalaylanmış, 75-100 litre hacme sahip bakır imbikler kullanılmaktaydı. İmbikler alt kısmı üstünden daha genişçe olan bir kazan ve onun tepesine yerleştirilen müteharrik bir başlıktan oluşurdu. Başlık kısmında 45 derece meyilli 40-50 cm uzunlukta olan uca doğru daralan deveboynu tabir edilen bir boru bulunurdu. Damıtma işlemi 10-12 kg gül çiçeği ve bunun 4-5 katı kadar temiz suyun kazana konulması ile başlardı. Kapağı sıkıca kapatılan imbiğin başındaki deveboynu

²⁵ Yılmaz, a.g.m., s. 760.

²⁶ Gerçekten de elde edilen gül yağlarının “mahreclerin fıkdanından nâşi bedel-i layıkıyla satılmadığından” zor durumda kalan üreticiler için Ziraat Bankası’nın borç para vermesi isteğini belirtir bir belge için bakınız; BOA, DH. İD., 5 Eylül 1326/18 Eylül 1910

²⁷ BOA, DH. İD., 112-1/9, lef. 2, 24 Mart 1327/6 Nisan 1911.

²⁸ Aynı belge, lef. 6, 7 Nisan 1327/20 Nisan 1911.

buharın soğutucu havuz içerisinde geçerek yağ şişesine ulaşmasını sağlayan bir boruya bağlanırdı. İmbiğin buhar kaybetmemesi için birleşme yerleri kil sürülmüş bezle sarılırdı. Bu şekilde odun ateşi üzerinde kaynatılan gül çiçekli suyun buharı, deveboynundan geçerek soğutucuya ulaşır orada yoğunlaşarak sıvılaşır ve şişeye damlamaya başlardı. 15 litre kadar su damıtıldıktan sonra posa dökülerek yeni bir işleme başlanırdı. Ayrı bir imbikte toplanan damıtılmış yağlı sular 100 litre kadar olunca ikinci damıtma yapılırdı. İmbiğin yavaş yavaş kaynatılması suretiyle başlayan bu işlemde 12 litre kadar damıtma yapılır ve artık gül yağı şişedeki suyun üstünde birikmeye başlardı. Bir süre dinlenmeye bırakılan gül yağı şırınga ya da kaşık yardımıyla şişenin yüzeyinden dikkatlice alınır²⁹. Tüm bu işlemlerle 2800-3000 kg kadar gül çiçeğinden bir kg gül yağı elde edilebilmekteydi³⁰.

Pahada ağır yükte hafif olan gül yağından daha fazla kazanç sağlamak için bazı üreticiler hileli yollara başvurabilmekteydiler. Piyasada rağbet gören kaliteli gül yağlarına çeşitli türlerdeki güllerden temin edilen yağlar karıştırıldığı gibi taktir sırasında ya da sonrasında farklı bitkisel/hayvansal yağlar katmak suretiyle gül yağları tağşiş edilebilmekteydi. Aslında bu oldukça eski ve yaygın bir uygulamaydı. İran'da yağın daha kuvvetli olması için sandal ağacı talaşı, gül çiçekleriyle beraber taktir edilirdi. Ancak bu muamele gül yağının nefaset ve kıymetini kaybetmesine neden olmaktadır. Hindistan'da gül yağı, ayrık köklerinden (andropogon) alınan yağ eklenerek tağşiş edilirdi. Avrupa'da bu işlem balina yağı karıştırılarak yapılırdı. Ayrıca Kanarya adalarında yetişen bir çeşit boru çiçeğinin köklerinden elde edilen yağ, gül yağı ile karıştırılmaktaydı. Bulgaristan'da ise tağşiş, pelargonium (sardunya çiçeği) familyasına bağlı geranium çiçeğiyle yapılmaktaydı. Bu çiçeğin yaprakları üçte bir-beşte bir oranında gül çiçekleriyle karıştırılıp beraberce taktir ediliyor ya da sonradan gül yağına bu çiçeklerin yağı ekleniyordu³¹. İtr-ı şahî denilen bu çiçek yağı Anadolu'da da tağşiş için sıklıkla kullanılan bir üründü³².

Gül yağına ıtır yağı katmak suretiyle yapılan hileler çoğu zaman bu işin uzmanı kişiler tarafından bile zor tespit edilirdi. Her ne kadar halis gül yağlarının kokusunun ve renginin kendine has özellikleri bulunuyorsa da çiçek yağının kullanıldığı bu tağşişler alıcıları zor durumda bırakabiliyordu. Fakat laboratuvar ortamında yapılan bir dizi işlemlerle ıtır yağı katılmış hileli yağlar, halis yağlardan ayırt edilebilmekteydi³³. Bununla birlikte tüccarların Isparta ve Burdur sancaklarında laboratuvar analizi yaptırarak gül yağı satın alabilmeleri pratikte mümkün değildi. Bölgede gül tarımı yaygındı fakat küçük arazilerde yapılmaktaydı. Dolayısıyla tüccarların her bir üreticinin birkaç yüz miskal tutan gül yağlarını ayrı ayrı analiz ettirmeleri oldukça güçtü. Zaten bölgede bir laboratuvar da yoktu. En yakın laboratuvar vilayet merkezi Konya'da bulunmaktaydı. Bu nedenle alıcı ve satıcı arasında bir güven ortamı oluşmuş değildi. Bazı tüccarlar bunu

²⁹ Işık, *a.g.e.*, s. 39-43; Acatay, *a.g.e.*, s. 44-45; İlham Öztürk, "Geleneksel Yöntemle Gül Yağı Üretimi", *Türk Etnografya Dergisi*, S. 19, Ankara 1991, s. 138-139.

³⁰ Işık, *a.g.e.*, s. 53.

³¹ Zakaryan, *a.g.e.*, s. 163-164.

³² Işık, *a.g.e.*, s. 9; Guenther, *a.g.e.*, s. 33.

³³ Zakaryan, *a.g.e.*, s. 165-166.

kullanarak bu yağları ikinci sınıf mal olarak kabul ediyor ve ucuz fiyata topluyorlardı³⁴. Bu durumda zarar gören hiçbir hileye başvurmadan halis gül yağı üreten müstahsiller olmaktaydı.

Gerçekten de yukarıda da yer yer değinildiği gibi üretilen gül yağlarının yüksek fiyattan yerinde tüccarlara satabilmesi ya da yurt dışına ihraç edilebilmesi ve bu ticaretin devamlı hâle getirilebilmesi için bazı tedbirler almak gerekmektedir. Öncelikle taşıması önleyecek bir denetim mekanizması kurulmalı ve bu işi yapanlar için cezai müeyyideler uygulanmalıydı. Neyse ki 26 Mart 1913 tarihinde kabul edilip yürürlüğe giren “*İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Kanûn-ı Muvakkati*” vilayetlerin bu türden düzenlemeler yapmalarına olanak vermektedir. Bu kanunla vilayet umumi meclislerine, diğer alanlar yanında vilayetin ticaret, ziraat ve sanayini geliştirmek için kararlar almak, kurallar koymak, talimatnameler yayınlamak ve bunlara uymayanlara ceza vermek yetkisi tanınmıştır³⁵.

Gül üreticileri yeni kanunu, bölgede taşıması önleyebilecek resmî bir denetim mekanizması kurulabilmesi için fırsat olarak görmüşlerdi. Nitekim gülcüler *gülistanlar eshâbından ve erbâb-ı ihtisastan müteşekkil* bir komisyon kurdular. Komisyon gül yağlarını ihraç edememe nedenlerini belirten bir raporu Isparta liva idaresine sundu. Isparta İdare Meclisi de bu konuda bir mazbata hazırlayarak toplanacak olan vilâyet umumi meclisinde görüşülmek üzere Konya Vilâyetine göndermiştir. 19 Temmuz 1913 tarihinde ilk içtimamı yapan umumi meclis, Isparta’dan gelen ve gül üreticilerinin sorunlarını ortaya koyan resmi yazıyı işleme almaya karar vermiştir. Mecliste önce ziraat komisyonunca incelenen ve bir talimatname hâline getirilen hususlar, nihai karar verilmek üzere gündeme alınmıştır. Talimatname on madde olarak kaleme alınmıştır. Meclis üyelerinin bazı maddeler üzerindeki itirazları nedeniyle bir madde talimatnameden çıkarılmış ve iki madde değiştirilmiştir³⁶. Bu itirazların nedenleri üzerinde sonradan durulacaktır. Meclis tarafından dokuz madde olarak kabul edilen metin aşağıda verilmiştir.

“*Gül Yağlarının Men-i Tağşişi Ta’lîmâtname-i*”

Madde 1: Gül yağlarının haricen temîn-i revâc ve rağbeti zımnında mevsim-i tezehhür ve taktîrde gül yağı çıkan mahallerde bir zirâat müfettişi bulunarak mahallî zirâat ve ticaret odaları a’zâsından iki ve erbâb-ı vukûfdan beş zâtdan mürekkebe bir komisyon teşkil ederek mevâd-ı âtîde muharrer tedâbîr-i inzibâtiyeye tevessül edeceklerdir.

³⁴ Yılmaz, a.g.m., s. 760.

³⁵ Bu kanun toplam 149 maddeden oluşmaktadır. Birinci kısım “*idâre-i umûmiye-i vilâyet*” başlığını taşımakta ve idari taksimat, vali ve vilayet memurlarının vazifeleri ile meclis-i idare teşkilatından bahsetmektedir. “*idâre-i husûsiye-i vilâyet*” adındaki ikinci kısımda ise meclis-i umumi hakkında bilgiler verilmektedir. İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Kanûn-ı Muvakkati, *Düstur*, Tertib:2, c. V, s. 186-216; *İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Kanûnu*, (Ayrı basım) Selanik Matbaası, Dersaadet 1329.

³⁶ *Konya Meclis-i Umûmisinin Üçüncü Devre-i İctimaiyesi Zabıtname-i Resmisidir*, Vilâyet Matbaası, Konya 1329, s. 45-48.

Madde 2: Gül yağı taktîr edecek gülistân sahibleri işbu komisyona müracaatla gülhânelerini müfettişe irâe ile kaç aded inbîk vaz' edeceğini beyan ve ihbâr ve komisyondan bir kut'a ruhsatnâme istihsâl edecek ve ruhsatnâme alanların isim ve şöhretleri ve isti'mâl edeceği inbîklerin aded ve kemiyyeti komisyonca kayd ve zabt edilecektir.

Madde 3: Gül yağı taktîrâtının devam ettiği müddetce zirâat me'mûrunun her gün gülhânelerini ziyaret ve gül yağlarının tağşışinden masûniyetine dikkat ve nezâret edecek ve tağşışe delâlet edecek ahvâl ve âsâr gördüğünde bir zabt varakası tanzim ve amelîyyât ta'til olunarak mağşûş yağların zabt ve müsâderesiyle beraber buna mücâseret edenler hakkında İdâre-i Umûmiye-i Vilâyet Kanûnu'nun yetmiş dördüncü maddesi mücibince mücâzât icrâ olunacaktır.

Madde 4: İnîklerin kontrol ve müsaade altında isti'mâli ve sonra yine temhîr olunması lazımedendir.

Madde 5: Gül yağlarını taktîr ve ikmâl eden gülistân sahibleri günü gününe haberdâr edecek ve bi'l-muâyene istihsâl olunan yağların tağşış ve tağlilden âzâde bulunduğu tebeyyün eylediği halde müfettişin muayeneden imrâr edeceği yağ muhafazasına etiketler vaz' olunarak komisyonun mühür-i resmisiyle bi't-temhîr her şahsın malının miktar ve kemiyyetine ve yağın sıhhatine aid muayene varakaları tanzim ve i'tâ kılınacak ve işbu kayd ve muâyene masârifi olarak beher küçük inbîklerden bir ve büyüklerinden üç gurusu alınacaktır. Mağşûş olduğu tebeyyün eden yağlar taktîr zamanı Burdur ve Isparta'ya i'zâm kılınacak bir mahir ve mütehassıs marifetiyle tahakkuk ettirilerek mağşûş olduğu tebeyyün ettiği halde nisbet-i mağşûşiyeti bildirilmek şartıyla vilâyet ve dersaadet gazeteleriyle gülcünün isim ve şöhreti ile teşhîr edilecek ve olbaktaki kanûn ahkâmına tevfikân hakkında muamele edilecektir.

Madde 6: Hitâm-ı taktîrde malını muayene ettirmemiş olanlar ve kendi kendine kumkuma ve diğer muhafazaya yağlarını koyan gülcülerden vilâyet kanûnunun mezkûr yetmiş dördüncü maddesi ahkâmı derhal tatbîk ve icrâ kılınacaktır.

Madde 7: Gül yağlarının mevzu' olduğu şişe ve muhafaza üzerinde komisyonun mühürü ve muâyene varakası mevcut olmadıkça bu yağların Isparta, Burdur müstahsilâtından olmadığı gazetelerle ilân olunacaktır.

Madde 8: Gül yağı mübâyaası için Isparta ve Burdur'a müşteri zuhurunda bir mîzân mahali tertîb ve herkes yağlarını oraya getirüb mühürü müfettiş marifetiyle muâyene olunduktan sonra küşâd olunarak müşteriye teslim edecektir. Ve buna riayet etmeyenler hakkında dahi yetmiş dördüncü madde-i kanûniye aynen tatbîk edilecektir.

Madde 9: İşbu ta'lîmâtın tatbîkine en büyük mülkiye me'mûruyla zirâat müfettişleri me'mûrdur³⁷.

Talimatname Isparta ve Burdur sancaklarında üretilen gül yağlarının dış piyasalarda rağbet gören bir ürün hâline getirilmesi amacıyla çıkarılmıştı. Bunun için yapılması gereken emniyet tedbirleri alarak yağların tağşış edilmesini önlemektir. Böylelikle bölge

³⁷ Aynı eser, s. 104-105.

gül yağlarının kalitesi konusunda piyasalarda güven sağlanmış olacaktı. Talimatnamede bu işin nasıl ve kimler tarafından yapılacağı açıklanmıştır. Üreticilerin gül yağı çıkarma işleri ziraat müfettişi, mahalli ziraat ve ticaret odalarından birer üye ve gül yağı konusunda uzman beş kişiden oluşan sekiz kişilik komisyon tarafından denetlenecekti. Güllerin çiçeklenme zamanı geldiğinde görev yapacak olan komisyon, gülistan sahiplerinin isim ve şöhretleriyle birlikte taktir esnasında ne miktar ve ne çeşit imbik kullanacağını kaydedecek, üreticilere birer ruhsatname kâğıdı verecekti. Gül yağı çıkarılma işlemi başladıktan sonra ziraat memurları devamlı surette teftişi sürdüreceklər şayet tağşış yapıldığını gösteren emareler bulurlarsa derhal zabıt tutarak taktir işini sonlandırıcaklar ve halis olmayan gül yağlarına el koyacaklardı. Bu şekilde yakalanan üreticiler İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu'nun 74. Maddesine göre cezalandırılacaklardı. Yani bir liradan beş liraya kadar para cezasına çarptırılacaklardır³⁸.

Komisyonun bir diğər görevi taktir işi bittikten sonra kullanılan imbikleri mühürlemektir. Fakat sonrasında üreticiye imbik lazım olursa izin alınarak kontrol altında kullanmasına müsaade edilecekti. Aslında ilk hazırlanan talimatname metninde imbiklerin diğər seneye kadar kullanılması yasaklanmıştı. Meclis görüşmelerinde üye Mehmet Ali Efendi buna itiraz ederek gülcülerin sene içinde nane yağı gibi ürünleri de istihsal ettikleri gerekçesiyle maddenin değiştirilmesini talep etmiş ve bu olumlu karşılanmıştır³⁹.

Gül yağı üreticileri taktir işlemini sona erdirdikten sonra elde ettikleri yağları komisyona göstermek zorundaydı. Komisyon gül yağlarını inceleyerek halis olup olduklarına karar verecekti. Halis ise gül yağı şişelerini mühürleyecek ve üreticiye malın miktarını, kalitesini gösterir resmi bir yazı verecekti. Bu işlemin masrafları için üretici bir miktar para ödeyecekti. Şayet yağ halis değilse –ya da öyle bir şüphe varsa- komisyon bunları detaylı inceleme yapılması için taktir zamanı Konya'dan bölgeye gönderilecek mütehasıs bir memura havale edecekti. Laboratuvar tahlilinde yağların ne nispette tağşış edilmiş olduğu ortaya çıkarılacak ve bu durum üreticinin adı ve şöhreti belirtilerek vilayet ve İstanbul gazeteleriyle ilan edilecekti. Ayrıca bu üreticiye kanunda belirtilen şekilde ceza verilecekti. Aynı ceza, mallarını muayene ettirmeyenler için de geçerli olacaktı. İlk talimatnamede halis olmadığından şüphelenilen yağların masrafları sahibine ait olmak üzere tahlil için Konya'ya gönderilmesi tasarlanmıştı. Fakat bunun bazı mahsurları olacağı meclis görüşmelerinde ortaya çıkmıştı. Nitekim mecliste söz alan üyelere Naim Efendi şüpheli yağların halis çıkması durumunda üreticinin boş yere

³⁸ 74. madde şöyledir: "Meclis-i umûmi ve meclis-i idâre veya rüesâ-yı me'mûrîn-i mülkiye tarafından işbu kanûna tevfikân itihâz olunan mukarrerât ve tedâbirin tatbik ve icrâsına îka'-i müşkilât veya muhâlefet edenler hakkında mahalleri mecâlis-i idâresince kabil-i istinâf ve temyiz olmamak üzere bir liradan beş liraya kadar cezâ-yı nakdî hükm olunur. Hükm edilen mücâzât-ı nakdiyeyi vermekden imtinâ' edenlerden cezanın tahsili hakkında mecâlis-i idârece tanzim olunacak müzekkere en büyük mülkiye me'mûrunun işaret-i tahririyesiyle liecli't-tenfiz müddei- i umûmilîge tevdi' ve bidâyet mahkemesince muhakemeye hâcet kalmaksızın cezâ kanûnunun otuz yedinci madde-i muadesine tevfikân mücâzât-ı nakdiye müddei-i umûmilikce habs cezasına bi't-tahvil derhâl icrâ olunur". *Düstur*, Tertib:2, c. V, s. 199-200.

³⁹ *Konya Meclis-i Umûmisinin Üçüncü Devre-i İctimaiyesi Zabıtname-i Resmisidir*, s. 46.

masraf etmiş olacağından bahsetmiş, Hacı Ahmet Efendi ise gül yağı taktir zamanının sadece bir ay sürdüğünü bu kısa sürede yağların Konya'ya kadar gönderilmesi yerine Konya'dan bir memurun bölgeye gönderilmesinin daha isabetli olacağını öne sürmüştür. Bu tedbir de oy birliğiyle kabul edilmiştir⁴⁰.

Talimatname satış işlerini de bir kurala bağlamak istemişti. Öncelikle komisyon mührü olmayan gül yağlarının Isparta ve Burdur üretimi olmadığı gazetelerle ilan edilecek ve alıcılar uyarılacaktı. Alım satım işlerinin yapılabilmesi için uygun yerlerde pazarlar kurulacak, üreticiler gül yağlarını buralara getireceklerdi. Komisyon huzurunda yapılacak alış verişle satılan gül yağlarının mühürleri müfettiş marifetiyle bozularak tüccara teslim edilecekti. Bu kurala uymayanlara da para cezası tatbik edilecekti. Talimatnamenin getirmek istediği bu tedbir ticaret serbestisi kaidesine uymadığı gerekçesiyle eleştirilmişti. Üyelerden Hüseyin Efendi, üreticilerin kendi mallarını istedikleri yerlerde satma özgürlüğü bulunduğunu, bunun anayasal bir hak olduğunu iddia etmişti. Buna karşın tüccar ve simsarların saf köylüleri kandırmalarına fırsat vermemek için ticaretin belirli bir yerde gözetim altında yapılmasının uygun olacağı fikri ağır basmış ve meclisçe bu şekilde karar alınmıştır⁴¹.

Ziraat komisyonu tarafından hazırlanan ilk metinde, bölge gül yağlarının toptan ihraç edilebilmesi için yerel komisyona yetki verilmesini içeren bir madde daha bulunmaktaydı. Komisyon ihraç imkânlarını araştırarak bu arada mahalli ziraat bankası şubeleri ihtiyacı olan üreticilere mallarını teminat olarak kabul ederek bir miktar borç verecekti. Bu madde de ticaret serbestisi kaidesini savunan Hüseyin Efendi tarafından şiddetle eleştirilmişti. Konuşmasında 1912 yılında Isparta ve Burdur'da buna benzer komisyonlar kurulduğunu, komisyon üyelerinin müşteri bulmak için İstanbul ve Bulgaristan'a gönderildiklerini, Isparta temsilcilerinin gül yağlarının tamamını beher miskalini 80 kuruştan sattığını fakat Burdur yağlarının ancak üç ay sonra 60 kuruşa satılabildiğini ve zarar uğradıklarını belirtmekteydi. 40-50 bin gül yağı üreticisinin komisyonun keyfine tabi tutulmasını doğru bulmamaktaydı. Bu görüşe meclis başkanı olarak vali de katılarak maddenin ret edilmesini talep etmiştir. Meclis üyelerinin oylarıyla ilgili madde talimatnameden çıkarılmıştır⁴².

Isparta ve Burdur sancakları için dokuz madde olarak kabul edilen talimatname Türkiye'de gül yağlarında tağşişi önlemeye yönelik kaleme alınan ilk belge olmuştur.

Sonuç

Osmanlı Devleti 19. yüzyıl sonlarında bir endüstri bitkisi olan gülün, tarımını Anadolu'da yaygınlaştırmak için bazı tedbirler aldı. İklimi ve toprak yapısı uygun olan alanlarda gül dikimini teşvik etmek amacıyla gülfidanları üreticilere karşılıksız olarak dağıtıldı. Fidan olarak bol verim alınan, yağ çıkartmaya uygun Kızanlık tipi güller tercih edildi. Öte yandan gül yağı imalatı için gerekli imbikler ve yağları koymaya yarayan şişeler de parasız olarak üreticilere verildi. Ayrıca devlet bir süre için bazı vergileri

⁴⁰ Aynı eser, s. 46-47.

⁴¹ Aynı eser, s. 47.

⁴² Aynı eser, s. 47-48.

almaktan vazgeçmiş ve gerekli alet ve edevatın gümrüksüz yurda girişlerine izin vermiştir.

Isparta ve Burdur sancaklarında yerel müteşebbislerin girişimleriyle başlayan gülcülük devlet teşvikleriyle yaygınlaşmış ve 20. yüzyılın başlarında yörede birçok ailenin geçim kaynağı hâline gelmiştir. Bunda bölgede görevlendirilen gülcülük konusunda uzman bazı memurların yöre üreticilerine modern tarım ve gül yağı çıkartma usullerini öğretmelerinin de katkısı olduğu muhakkaktır.

Aynı dönemde bölgede nicelik bakımından görülen başarının ürünlerin niteliğine yansımadağı ve üretilen gül yağının pazarlama sorunları yaşadığı görülmektedir. Yöre gül yağları Avrupa ıtriyat piyasalarında ikinci sınıf olarak kabul edilmekte ve ancak ucuz fiyata alıcı bulabilmekteydi. Bunun en önemli nedeni bazı üreticilerin gül yağlarının tağşiş etmesi ve ürün standardizasyonunun sağlanamamış olmasıydı. Hâlihazırda tağşiş önleyecek ne bir denetim mekanizması vardı ne de üreticileri bu işten caydıracak bir kanun vardı.

26 Mart 1913 tarihinde kabul edilip yürürlüğe giren İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu vilayet umumi meclislerinin kurulmasına ve bu meclislerin vilayeti ilgilendiren konularda düzenlemeler yapmasına olanak vermekteydi. Konya umumi meclisi de aynı yıl içinde toplanmış ve Gül Yağlarının Men-i Tağşiş Talimatnamesi adında bir yönergeyi oy birliğiyle kabul ederek yürürlüğe koymuştur. Meclis çıkardığı talimatname sayesinde alınacak tedbirlerle tağşişin önleneyeceği ve bölge gül yağlarının yüksek fiyattan ihracının sağlanabileceği iddiasındaydı. Nitekim talimatnameyle tağşiş işlerini denetleyecek ve tespit ettiğinde cezai müeyyide uygulayabilecek bir komisyon kurulmaktaydı. Komisyon aynı zamanda bölgede gül yağlarının alım satım işlerini de düzenleyecekti.

Talimatname denetim esnasında komisyona ve ziraat memurlarına gül yağlarının tağşiş olup olmadığını belirleme hakkı vermekteydi. Oysa özellikle çiçek yağlarıyla tağşiş edilen gül yağlarını laboratuvar tahlili yapılmadan tespit etmek o kadar kolay bir şey değildi. Gerçi taktir zamanı Konya'dan getirilecek uzman bir memurun bölgede bulunması ve komisyon istediğinde yağların tağşiş miktarını tayin etmesi istenmişti. Fakat bu durum şüphelenilen yağlar için geçerli bir uygulamaydı. Yani ilk tespit yine göz kararı yapılacaktı. Bunun yerine Isparta ve Burdur'da devamlı birer laboratuvar kurulması, gül yağlarından numuneler alınarak tahlil ettirilmesi çok daha sağlıklı bir yöntemdi. Belki o günün şartlarında masraflı olduğu gerekçesiyle böyle bir karar alınmamıştı. Oysa tağşişin kesin olarak önlenmesiyle piyasalarda oluşacak güven ortamı gül yağlarının daha yüksek fiyattan satılmasına olanak verebilir ve edilecek masraf önemsiz hâle gelebilirdi. Denetim konusunda bir diğer eksiklik halis yağların komisyonca mühürlenmesi konusundadır. Yağlar muayeneden geçirildikten sonra şişe etiketlenecek ve komisyonun resmi mührü ile mühürlenecekti. Üretici komisyon nezaretinde yağı tüccara sattıktan sonra da mühür müfettiş marifetiyle bozularak yağ müşteriye teslim edilecekti. Mührün nihai tüketiciye ulaşmadan sökülecek olması tağşişin aracı simsarlar tarafından devam ettirilmesine neden olabilirdi. Bu da talimatnamenin bölge gül yağlarında kalite standartı oluşturma amacıyla örtüşmemektedir.

Öte yandan komisyon tağşiş olduğu tespit edilen gül yağlarına el koyma ve üreticiye bir liradan beş liraya kadar para cezası kesme yetkisine sahipti. Bu miktar birkaç miskal gül yağı bedeline eşitti. Dolayısıyla cezanın caydırıcılığı tartışmalıdır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu da talimatnamede gül yağlarının satışının yörede kurulacak pazarlarda bireysel olarak yapılmasının öngörülmesidir. Meclisce ret edilen maddede düşünüldüğü gibi bölge gül yağlarının komisyon tarafından toptan ihraç edilebilmesine olanak tanıyan bir düzenleme bazı problemlere yol açsa bile bu zamanla aşılabilir ve bölgede kooperatifleşmeye doğru atılmış bir adım olabilirdi. Kooperatifleşme bir iç denetim sistemi de kuracağından tağşişi sonlandırabilirdi.

Bunun yanında kabul edilmiş olan talimatname bölgede ilk kez gül yağı tağşişini önlemeye yönelik bir denetim mekanizması kurması yönünden son derece önemlidir. Cezai tedbirlerle müstahsillerin kaliteli üretime zorlanmaya başlanmasının ileride Isparta ve Burdur yöresinin dünyanın en önemli gül yağı temin merkezi olmasına katkılar sağladığı da bir gerçektir.

Kaynakça

a- Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO): 13/946; 3327/249495; 3507/262987.

Dahiliye Nezâreti İdarî Kısım Belgeleri (DH. İD): 98/2; 112-1/9.

İrâde Rûsûmat Belgeleri (İ. RSM) : 4/45.

İrâde Orman ve Maâdin Nezâreti Belgeleri (İ. OM):7/23; 10/32.

Maarif Nezâreti Mektûbî Kalemî Belgeleri (MF. MKT): 299/39.

Şûrâ-yı Devlet Belgeleri (ŞD): 520/46; 534/69; 1735/10.

b- Basılı Eserler, Düstür ve Salnâmeler

Düstur, Tertib: 2, c. V.

İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Kanûnu, (Ayrı basım) Selanik Matbaası, Dersaadet 1329.

Konya Meclis-i Umûmisinin Üçüncü Devre-i İctimaiyesi Zabıtname-i Resmisidir, Vilâyet Matbaası, Konya 1329.

Konya Vilâyeti Salnâmesi H.1317, def'a 28.

Konya Vilâyeti Salnâmesi R.1322, def'a 29.

Konya Vilâyeti Salnâmesi H.1332.

c- Kitap ve Makaleler

ACATAY, Abdulfafur, *Gül ve Gülyağı*, Özyayın Matbaası, İstanbul 1969.

Agop Zakaryan, *Gül ve Mahsûlâtı*, İzmir 1311.

GUENTHER, Ernest, *Gülyağı*, (çev. Mahir Çolakoğlu), Türk Standartları Enstitüsü Yayını, Ankara 1964.

GÜRAN, Tevfik, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara 1997.

IŞIK, Hüsnü, *Ispartada Gülcülük ve Gülyağcılık*, Ankara 1953.

OĞUZ, Süleyman, *Osmanlı Vilâyet İdâresi ve Doğu Rumeli Vilâyeti (1878-1885)*, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara 1986.

OKAN, Kenan, *Isparta'da Gül ve Gülyağı*, Isparta 1962.

OROZOFF, P. İ., *The Rose Its History*, Kazanlık 1906.

ÖZTÜRK, İlham, "Geleneksel Yöntemle Gül Yağı Üretimi", *Türk Etnografya Dergisi*, S. XIX, Ankara 1991.

YILMAZ, Mehmet, "Osmanlı Devleti'nde Gülcülük ve Gülyağcılık", *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildiriler Kitabı*, (7-9 Nisan 1999), Konya 2000, s. 753-761.